

نسخه‌های خطی در اینترنت

فهرستواره گزیده نسخه‌های خطی مجموعه «کارو میناسیان» کتابخانه دانشگاه Ucla
با تأکید بر زبان و ادبیات

بهمن خلیفه بناروانی*

یک شیء تاریخی، واجد ارزش نمایشی می‌داند و داستان تلخ منتهی کردن نسخ خطی مصور از کتاب‌هایی چون شاهنامه فردوسی و مثنوی‌های نظامی و دیگر کتاب‌های ادبی ایران از همین‌جا نشأت می‌گیرد. تحولی که در تفکر صاحبان نسخ خطی به وجود آمده، این است که آنها نسخه‌های خطی را، علاوه بر ارزش موزه‌ای، دارای ارزش علمی و پژوهشی می‌دانند و سعی می‌کنند شرایط را برای دسترسی آسان‌تر پژوهشگران به نسخ خطی فراهم کنند. مراکز علمی دارای نسخ خطی در ایران عمدتاً با همان تفکر سنتی اداره می‌شوند و هنوز به نسخ خطی به عنوان اشیائی قیمتی که باید در صندوق از آنها محافظت و حراست کرد می‌نگرند و دسترسی پژوهشگران به این نسخ، تقریباً نزدیک به غیرممکن شده است. البته چندی است که در برخی از این مراکز علمی تحولی شروع شده و از آن جمله سازمان اسناد و کتابخانه ملی پیشگام این تحول است. یکی از مراکز علمی معتبر جهان که تعداد زیادی از نسخ خطی فارسی و عربی خود در موضوعات مختلف را به صورت تمام متن در پایگاه اینترنتی خود قرار داده، کتابخانه دانشگاه Ucla ایالات متحده است. این کتابخانه چند مجموعه نسخه خطی دارد و یکی از غنی‌ترین این مجموعه‌ها، مجموعه نسخ خطی «کارو میناسیان» است. این مجموعه یکی از کامل‌ترین مجموعه‌های نسخ خطی در امریکاست. این مجموعه شامل ۱۱۴۷ نسخه خطی فارسی و عربی است و عمدتاً شامل آثاری است که در ایران جزء منابع آموزشی محسوب می‌شده‌اند. این نسخ بیشتر در موضوعات زبان و ادبیات فارسی، ادبیات عربی، فلسفه و کلام اسلامی هستند. بخشی از این نسخ که در دسترس عموم نهاده شده، و تمام صفحات نسخ خطی را می‌توان مشاهده کرد، شامل حدود ۲۹۰ نسخه است. در بین این نسخ آثاری به عربی و فارسی وجود دارد و بسیاری از متون عربی که حواشی فارسی دارند. این مجموعه حاوی بسیاری از نسخ متون ادبی فارسی است و چندین نسخه از دیوان‌های شاعران بزرگ فارسی و چند نسخه از داستان‌ها و

بخشی از میراث معنوی فرهنگ‌های غنی و تمدن‌های بزرگ، که به صورت کتاب توسط پیشینیان و پیش از رواج صنعت چاپ اکنون در دست میراث‌داران این تمدن‌هاست، به صورت نسخه‌های خطی و دست‌نوشته‌هایی از منابع علمی و ادبی است. بی‌گمان ایران یکی از همین تمدن‌های بزرگ و صاحبان فرهنگ غنی است. پس از رواج استفاده از کاغذ در حوزه تمدن اسلامی، دانشمندان ایرانی بزرگ‌ترین آفرینندگان منابع مکتوب تمدن ایران و اسلام بوده‌اند و در همه زمینه‌های علمی و ادبی صاحب آثار درجه اول هستند. نسخه‌های خطی بسیاری از کتب فارسی و عربی در کتابخانه‌ها و موزه‌های جهان نگهداری می‌شوند. اطلاع از وجود این نسخه‌ها و همچنین دسترسی به آنها برای پژوهشگران یکی از مهمترین مسائلی است که راه را برای احیا و تصحیح و انتشار این نسخ هموار می‌کند. مجموعه‌هایی که مالک نسخ خطی هستند معمولاً با انتشار فهرست عناوین نسخ خطی و به دست دادن مشخصات اجمالی آن نسخ و تهیه عکس یا میکروفیلم، دسترسی پژوهشگران حوزه نسخ خطی به این نسخه‌ها را میسر می‌سازند. با پیشرفت فناوری رایانه و گسترش پدیده اینترنت، تحول بزرگی در همه زمینه‌های دانش بشری و از جمله پژوهش‌های نسخه‌شناسی پدید آمده است. عمده‌ترین تحول در این زمینه، علاوه بر انتشار فهرست نسخ خطی در اینترنت، قرار دادن تصویر اصل نسخ خطی در فضای اینترنت است. البته این شیوه چند سالی است که توسط برخی از مؤسسات پژوهشی و کتابخانه‌ها و مراکز علمی جهان که بودجه‌های تحقیقاتی خوبی در اختیار دارند، به کار گرفته شده و پژوهشگران از حاصل کار آنان استفاده می‌کنند. از طرفی، این پدیده، نتیجه تحول در تفکر و بینش متولیان این مراکز علمی است. طبیعتاً هر چیزی که متعلق به گذشته است، به میزان قدمت، ارزش مادی پیدا می‌کند و ماهیتی موزه‌ای به خود می‌گیرد. قطعاً نسخ خطی نیز از این قاعده مستثنی نیستند. سابقه عملکرد مجموعه‌داران و مدیران موزه‌های جهان حاکی از این حقیقت است که آنها نسخ خطی را همچون

قصه‌های عامیانه در این مجموعه وجود دارد. با یادآوری این نکته که یکی از ضروری‌ترین کارهایی که مراکز علمی کشورمان باید برای انجام آن برنامه‌ریزی کنند و از این میان، بیشترین انتظار از کتابخانه ملی وجود دارد، دیجیتال کردن بخش نسخ خطی و قرار دادن تمام نسخ خطی فارسی و عربی در پایگاه اینترنتی است، فهرست اجمالی گزیده نسخ خطی مجموعه «کارو میناسیان» کتابخانه دانشگاه UCLA (با تأکید بر موضوعات زبان و ادبیات) برای آگاهی خوانندگان گرامی نقل می‌شود. باید توجه داشت که این فهرست، شامل اطلاعات تخصصی نسخه‌شناسی نیست و تنها به نقل اجمالی نام و نشان نسخه می‌پردازد. این فهرست تلفیقی است که از پایگاه اینترنتی کتابخانه دانشگاه UCLA ترجمه و تدوین شده است. برای دستیابی به نسخ و مشخصات آنها و اطلاعات تفصیلی درباره این مجموعه نسخ به نشانی "www.Library.ucla.edu" (با این مسیر):

UCLA LIBRARY → Digital collections →
collections → Minasian collections of Arabic and
Persian manuscripts → Browse Digitized manuscripts)

مراجعه نمایید.

● نثر اللئالی؛ مجموعه‌ای از سخنان حضرت علی (ع) به ترتیب الفبا، گردآورده ابوعلی الفضل بن الحسن الطبرسی به زبان فارسی، به خط محقق. تاریخ کتابت: ۱۲۷۹.

● مجموعه، شامل دو بخش:

الف) شرح دیوان المتنبی: شرحی است از مؤلفی ناشناخته بر اشعار متنبی با اشاراتی به احوال شاعر. مؤلف به اشعار کسانی چون جرجانی، معری، ابن جنی، ابوعلی بن فرجه و بروجردی استناد جسته است. بدون تاریخ کتابت.

ب) طرائف الطُرف و ظرائف التُّطف: مجموعه‌ای شامل ۱۲ فصل از اشعار شاعران عرب که توسط مؤلفی ناشناخته گرد آمده است. بدون تاریخ کتابت. مجموعه به خط نسخ و به زبان عربی است.

● المختار من شعر ابن الفارض و شعراء آخرین؛ کتابی است شامل مقدمه و شرح احوال و برگزیده ابیات عمر بن الفارض در آغاز و ابیاتی از دیگر شاعران عرب. در پایان، فصلی دارد تحت عنوان «المتفرقات منها القصیده الحمزیه». مؤلف کتاب عبدالحی بن ابی بکر بن علی بن محمد السلیمانی الحنفی الدمشقی است.

متن به خط نستعلیق، به زبان عربی است. تاریخ کتابت: ۸۳۲.

● شرح المعلمات السبع: تألیف حسین بن احمد زوزنی، در شرح هفت قصیده از قصاید دوره جاهلی عرب، به خط شکسته، به زبان عربی، با برخی یادداشت‌های فارسی در حواشی، بدون تاریخ کتابت.

● مجموعه با تاریخ کتابت ۱۰۶۷ هـ.ق، شامل عناوین ذیل:

۱) شرح علی العلامة الحلی فی الکلام؛ از مؤلف ناشناخته به عربی. برگ‌هایی از آغاز آن افتاده و با فصل دوم آغاز می‌شود. شرح است بر عقاید و نظریات علامه حلی در مسائل کلامی.

۲) رساله فی البلاغة؛ به عربی از مؤلف ناشناخته به عربی. برگ‌هایی از اول و آخر آن افتاده است.

۳) درة الغواص فی اوهام الخواص؛ از حریری به عربی، حاوی روایات و قصصی است درباره امام حسن (ع)، امام صادق (ع) و محمد بن حنفیه.

۴) سیاق تاریخ نیشابور؛ از مؤلف ناشناخته به عربی. اشعاری از عبدالقاهر جرجانی و میدانی در آن هست.

۵) الابانه فی شرح کتاب السامی فی الاسامی؛ از مؤلف ناشناخته به فارسی.

۶) منتخب من الأحادیث فی امور مختلفة؛ از مؤلف ناشناخته به عربی. برگ‌هایی از آخر آن افتاده است.

۷) صفحات من اقسام الحکمة؛ از مؤلف ناشناخته به عربی. برگ‌هایی از اول و آخر آن افتاده، شرحی است بر رساله اخلاق ارسطو و آراء اهل المدينة الفاضلة فارابی.

۸) صفحات من الادب العربی؛ از مؤلف ناشناخته به عربی. برگ‌هایی از اول آن افتاده است.

۹) رساله در ارث زن؛ از محمدعلی رضوی به فارسی

۱۰) من جواهر التفسیر؛ از مؤلف ناشناخته به فارسی. اول آن افتاده است.

۱۱) الفرائض؛ از مؤلف ناشناخته به عربی. آخر آن افتاده است، رساله‌ای است در فقه.

۱۲) نقداصول و تلخیص الفصول؛ از مؤلف ناشناخته به عربی در منطق.

۱۳) الاشارات و التنبيهات؛ از بوعلی سینا به عربی. آخر آن افتاده است.

۱۴) انوار الحکمة؛ از مؤلف ناشناخته به عربی در بیان برخی مباحث دینی.

● «کنز اللغات» محمد بن عبدالخالق بن معروف گیلانی به فارسی (۱۰۳۸ هـ.ق).

● «مجمع الفرس» محمدقاسم سروری کاشانی به فارسی (۱۰۰۸ هـ.ق).

● «شرح الخلاصة الالفیه» ابو عبدالله بدرالدین محمد بن الناظم به عربی (۱۰۷۹ هـ.ق). شرحی بر خلاصة الفیه ابن مالک است.

● نفائس الفنون فی عرائس العیون؛ شمس‌الدین محمد بن محمد عاملی نسفی به فارسی، تاریخ: ۱۱۸۸ هـ.ق.

- «روادع النفوس» تألیف محمدصالح حسینی خاتون‌آبادی به فارسی.
- ترجمه زهرالربیع؛ تألیف نورالدین محمد بن نعمه‌الله بن عبدالله جزائری شوشتری به فارسی، بدون تاریخ. صفحاتی از انتهای کتاب افتاده.
- مجالس المومنین؛ قاضی نورالله شوشتری. برگ‌هایی از آغاز کتاب افتاده.
- تاریخ ناپلئون؛ از محمد رضی تبریزی به فارسی. به تاریخ ۱۲۵۲ هـ.ق. کتابی در تاریخ ناپلئون بناپارت است که از فرانسه به فارسی ترجمه شده است. صفحات دارای عنوان است.
- المعجم فی آثار ملوک العجم؛ شرف‌الدین فضل‌الله ابن عبدالله حسینی قزوینی شیرازی، به فارسی. تاریخ: ۶۸۴ هـ.ق. در تاریخ داستانی ایران قدیم، بر اساس شاهنامه.
- نگارستان؛ از احمد بن محمد غفاری قزوینی. کتابت در تاریخ ۱۰۰۸ هـ.ق به فارسی. مجموعه‌ای از یادداشت‌های تاریخی است.
- تاریخ افغانستان؛ به فارسی، از مؤلف ناشناخته. کتابی است در تاریخ افغانستان در دوره ناصرالدین شاه و میرزا آقاخان نوری.
- مقصد اقصی؛ از عزیزالدین بن محمد نسفی، به فارسی، بدون تاریخ کتابت.
- دیوان مجنون لیلی العامری؛ گردآورنده: ابوبکر الوالبی. به عربی. تاریخ کتابت: ۱۲۶۱ هـ.ق. مجموعه‌ای از اشعار منسوب به مجنون در وصف عشق خود به دلیلی است.
- این مجموعه با این عنوان چاپ شده است: «دیوان مجنون لیلی»؛ شرحه و ضبطه و قدّم له محمدعلی شمس‌الدین، بیروت، ۲۰۰۱ م.
- دیوان مجنون لیلی العامری؛ گردآوری: ابوبکر الوالبی. به عربی، تاریخ کتابت: ۱۲۵۱ هـ.ق. نسخه دیگری از همان کتاب قبلی است.
- قصّة الجارية العالمة؛ به عربی، بدون تاریخ کتابت، از مؤلفی ناشناخته. داستانی است درباره کنیزی در زمان عباسیان.
- دیوان صائب؛ مجموعه‌ای از اشعار محمدعلی صائب تبریزی
- شاعر بزرگ پارسی‌گوی است. بدون تاریخ کتابت. برگ‌هایی از آغاز آن افتاده.
- جواهر مولوی و لالی مثنوی (فرائد المثنوی)؛ گزیده‌ای از مثنوی مولانا جلال‌الدین است، بدون تاریخ کتابت. انتخاب: زین‌الدین ابوبکر شاشی.
- مجموعه‌ای شامل:
  - الف) دیوان منوچهری
  - ب) دیوان ادیب صابر
 که البته فعلاً در پایگاه اینترنتی قابل مشاهده نیست.
- دیوان صباحی؛ دیوان اشعار سلیمان صباحی بیدگلی کاشانی. تاریخ کتابت: ۱۲۲۱ هـ.ق.
- مثنوی؛ نسخه‌ای از مثنوی مولانا جلال‌الدین است. تاریخ کتابت: ۱۲۵۸ هـ.ق.
- دیوان ولی کرمانی؛ دیوان شاه نعمت‌الله ولی کرمانی است، بدون تاریخ کتابت. برگ‌هایی از آغاز و انجام آن افتاده.
- اسکندرنامه؛ نسخه‌ای بدون تاریخ کتابت از مثنوی اسکندرنامه نظامی گنجوی است.
- نقد النصوص فی شرح نقش الفصوص؛ عبدالرحمان جامی، به فارسی و عربی. تاریخ کتابت: ۱۰۳۶ هـ.ق.
- زینة المجالس؛ سیدمجدالدین محمدبن طالب حسینی کاشانی، به فارسی. تاریخ کتابت: ۱۰۶۳ هـ.ق. (تاریخ، ۱۶۳ خوانده می‌شود)
- عالم آرای عباسی؛ اسکندر بیک منشی، به فارسی، بدون تاریخ کتابت. برگ‌هایی از آخر آن افتاده.
- شرح نصاب الصبیان فراهی؛ رساله‌ای به فارسی، بدون تاریخ، از مؤلفی ناشناخته در شرح و توضیح «نصاب الصبیان» فراهی. «نصاب الصبیان» واژه‌نامه‌ای عربی به فارسی برای آموزش به کودکان است. اوراقی از آغاز و انجام آن افتاده.
- تاریخ نادری (دُرّه نادره- تاریخ جهانگشای نادری)؛ از میرزا

- (۱) منطق الطیر؛ فرید الدین عطار نیشابوری. تاریخ: ۱۲۷۹ ه.ق.
- (۲) دیوان مظفر علی شاه.
- مصیبت‌نامه؛ فرید الدین عطار نیشابوری. تاریخ: ۱۶۲۶ یا ۱۶۲۵ م؟ در حاشیه برگ اول نوشته: ۱۳۵ (احتمالاً ۱۰۳۵).
  - دیوان شیخ نقی؛ دیوان اشعار شیخ نقی (فوت: ۱۰۶۰ ه.ق.)، به فارسی، بدون تاریخ.
  - دیوان فاریابی؛ دیوان اشعار ابوالفضل طاهر بن ظهیر فاریابی، بدون تاریخ. عنوان کتاب، بر برگ آخر آن نوشته شده است.
  - دیوان حافظ؛ حافظ شیرازی، به فارسی. تاریخ: ۱۲۳۷ ه.ق.
  - سبحة‌الابرار؛ مثنوی سروده عبدالرحمن جامی، به فارسی. تاریخ: ۹۱۳ ه.ق. برگ‌های آغازین آن افتاده.
  - دیوان اشراق اصفهانی؛ محمدباقر بن محمد داماد (اشراق)، به فارسی، بدون تاریخ.
  - دیوان فیاض قمی؛ دیوان فیاض عبدالرزاق گیلانی قمی به فارسی، بدون تاریخ. برگ‌هایی از آخر آن افتاده و جلد مُدَّهَب دارد.
  - دیوان ضیاء‌لشکر؛ دیوان اشعار حکیم سوری میرزا تقی ضیاء لشکر (متولد: ۱۲۸۸ ه.ق) به فارسی. تاریخ: ۱۳۱۹ ه.ق.
  - دیوان شاه نعمت‌الله ولی؛ بدون تاریخ.
  - دیوان ظهوری؛ دیوان اشعار نورالدین محمد ظهوری، به فارسی، بدون تاریخ. آغاز و انجام نسخه افتاده.
  - کلیات عبید زاکانی؛ فعلاً قابل دسترسی نیست.
  - دیوان حافظ؛ تاریخ: ۱۰۰۰ ه.ق. نسخه مُدَّهَب است.
  - دیوان شانی تکلو؛ دیوان اشعار شانی تکلو است، به فارسی، بدون تاریخ. آغاز و انجام آن افتاده.
  - دیوان سنایی؛ ابوالمجد بن آدم سنایی غزنوی. تاریخ: ۱۲۷۵ ه.ق.
  - دشت خرم؛ عباس علی بیک خرم اصفهانی، به فارسی. تاریخ: ۱۳۰۸ ه.ق. نسخه ناقص است.
  - تحفة‌العراقین؛ افضل‌الدین خاقانی شروانی، بدون تاریخ.
  - دیوان سعدی شیرازی؛ بدون تاریخ.
  - دیوان مغربی؛ دیوان اشعار مغربی است، بدون تاریخ.
  - دیوان محمدعلی مؤذن؛ دیوان اشعار محمد علی مؤذن سبزواری، به فارسی، بدون تاریخ.
  - دیوان سائل؛ دیوان اشعار شاعری «سائل» نام، به فارسی، با تاریخ: ۱۲۵۳ ه.ق.
  - گلستان؛ شیخ سعدی، بدون تاریخ.
  - کلیات سعدی؛ تاریخ کتابت: ۱۲۶۰ ه.ق.
  - کلیات شاپور؛ به فارسی. تاریخ: ۱۳۰۲ ه.ق.

- محمد مهدی استرآبادی، به فارسی، تاریخ کتابت: ۱۱۹۷ ه.ق. در تاریخ سلطنت نادرشاه افشار.
- تفسیر گازر؛ ابوالمحاسن حسین بن حسن گرگانی، به فارسی، بدون تاریخ. برگ‌هایی از آغاز و انجام آن افتاده.
  - مجموعه بدون تاریخ، شامل:
    - (۱) قاموس عربی و فارسی؛ از مؤلف ناشناخته.
    - (۲) الموثثات السماعیه؛ ابونصر فاریابی، به عربی، بدون تاریخ. رساله‌ای در صرف و نحو عربی، منسوب به فاریابی.
  - عالم‌آرای عباسی؛ اسکندر بیک منشی، به فارسی، بدون تاریخ. آغاز و انجام آن افتاده.
  - دیوان عطار؛ نسخه‌ای از دیوان عطار نیشابوری است، بدون تاریخ. اوراقی از آخر آن افتاده.
  - منطق‌الطیر؛ نسخه‌ای بدون تاریخ از منطق‌الطیر عطار نیشابوری است. در آخر نسخه غزل‌هایی از شیخ مغربی، ابیاتی از بابا طاهر و بخشی تحت عنوان «در بیان نماز جعفر طیار» نقل شده است. اوراقی از آغاز و انجام آن افتاده.
  - دیوان عاشق؛ شامل اشعار شاعری «عاشق» نام. تاریخ کتابت: ۱۲۳۱ ه.ق.
  - دیوان جلال اسیر؛ دیوان اشعار جلال‌الدین بن میرزا مؤمن اسیر شهرستانی است؛ بدون تاریخ کتابت.
  - دیوان امیر معزی؛ بدون تاریخ کتابت.
  - مظهرالعجایب؛ [منسوب به] فریدالدین عطار نیشابوری، به فارسی، بدون تاریخ.
  - مجموعه‌ای به زبان فارسی، با تاریخ ۱۲۷۹ ه.ق، شامل:

- دیوان صدیق الملک مصطفی علی شاه؛ تاریخ کتابت: ۱۳۳۷ هـ.ق.
- رباعیات؛ عمر خیام، به فارسی، تاریخ: ۱۳۳۷ هـ.ق.
- مجموعه، شامل:
- (۱) مرآة المحققین
- (۲) چهل سورة تورات
- (۳) پراکنده‌ها
- متن فعلاً قابل دسترسی نیست.
- منشآت؛ به فارسی، بدون تاریخ از مؤلفی ناشناخته. حاوی رسالاتی است درباره شاه سلطان حسین صفوی (سلطنت: ۱۶۹۴-۱۷۲۲ م.) که در همان دوره نگاشته شده.
- تحفة العالم؛ عبداللطیف بن ابی طالب جزایری شوشتری، به فارسی، با تاریخ: ۱۲۴۸ هـ.ق. جلد آن تذهیب دارد.
- مصباح الهدایة و مفتاح الکفایة؛ فعلاً قابل دسترسی نیست.
- سیرت خواجه بهاء‌الدین نقشبندی؛ از مؤلفی ناشناخته به فارسی، بدون تاریخ. برگ‌هایی از آغاز و انجام آن افتاده.
- دیوان کلیم؛ دیوان اشعار ابوطالب کلیم کاشانی، بدون تاریخ.
- یوسف و زلیخا؛ از عبدالرحمن جامی، به فارسی، با تاریخ: ۱۲۷۹ هـ.ق. نسخه مُدَّهَب است و در تاریخ ۱۲۷۹ هـ.ق در ملکیت شاهزاده محمد پسر حاجی فراهی بوده است.
- خلاصهٔ خمسه؛ گزیده‌هایی است از خمسه نظامی گنجوی. جلد نسخه تذهیب‌های طلایی دارد. متن با مرکب طلایی و آبی نوشته شده. نسخه تاریخ ندارد.
- اخلاق ناصری؛ خواجه نصیرالدین طوسی، به فارسی، بدون تاریخ.
- مجموعه‌ای به فارسی، با تاریخ کتابت ۱۰۸۶ هـ.ق شامل:
- (۱) آداب خط؛ از نورالدین محمد بن مرتضی کاشانی، به فارسی، بدون تاریخ.
- (۲) رساله فی ضرب؛ به فارسی، بدون تاریخ، از مؤلفی ناشناخته.
- (۳) رساله خط؛ از سلطان علی مشهدی، به فارسی، بدون تاریخ.
- مجموعه‌ای بدون تاریخ، شامل:
- (۱) رساله فی النحو؛ به عربی از مؤلف ناشناخته. تاریخ: ۱۲۱۶ هـ.ق.
- (۲) کبری؛ سیدشریف جرجانی، به فارسی، در منطق. یادداشت‌هایی بر حواشی دارد.
- (۳) کتاب مرآة المحققین؛ شیخ محمود شبستری، به فارسی. تاریخ: ۱۲۱۶ هـ.ق.
- (۴) البهجة المرضیة، سیوطی، به عربی. تاریخ: ۱۲۱۶ هـ.ق. یادداشت‌هایی بر حواشی دارد. شرحی است بر الفیة ابن مالک.
- مجموعه‌ای بدون تاریخ، شامل:
- (۱) شرح التصریف؛ از مسعود بن عمر تفتازانی، به عربی، بدون تاریخ. رساله‌ای است در شرح «الملخص فی علم التصریف» زنجانی، در صرف و نحو و اشتقاق لغت عرب. برگ‌هایی از آغاز و انجام آن افتاده. یادداشت‌هایی در حواشی نسخه هست.
- (۲) حاشیه شرح التصریف؛ به عربی، بدون تاریخ. شرحی است بر رساله «شرح التصریف» تفتازانی. برگ‌هایی از آغاز و انجام آن افتاده است.
- (۳) شرح العوامل المئة؛ از مؤلفی ناشناخته به عربی. تاریخ کتابت: ۱۰۴۱ هـ.ق. برگ‌هایی از اول آن افتاده. رساله‌ای است در صرف و نحو و اشتقاق زبان عربی.
- مجموعه به فارسی، بدون تاریخ، شامل:
- (۱) العوامل المئة، سیدشریف جرجانی به عربی، بدون تاریخ.
- (۲) صرف میر؛ سیدشریف جرجانی، به فارسی، بدون تاریخ.
- رساله فی الصرف؛ به فارسی، بدون تاریخ، از مؤلفی ناشناخته.
- انیس العشاق؛ از شرف‌الدین حسن رامی، به فارسی. تاریخ کتابت: ۱۲۸۸ هـ.ق.
- رساله بدایع الصنایع؛ به فارسی، بدون تاریخ. گردآورنده ناشناخته. شامل:

- ۳) رساله مؤلفه فی بیان مواضع الوقوف اللوازم
- ۴) تجوید
- ۵) رساله
- ۶) تجوید
- ۷) تجوید
- ۸) علم قرآنه
- ۹) الزکاة
- ۱۰) کنز اللطائف فی ما یحتاج الیه فی تصحیح المصاحف متن فعلاً قابل دسترسی نیست.
- فرهنگ مثنوی؛ از مؤلفی ناشناخته، به فارسی، بدون تاریخ. شرح لغات و اصطلاحات مثنوی مولاناست.
  - کتاب در معما؛ به فارسی، بدون تاریخ، از مؤلفی ناشناخته. رساله‌ای است در شرح اصطلاحات معمای میرحسین نیشابوری.
  - گلشن توحید؛ از ابراهیم دده شاهی، به فارسی. تاریخ کتابت: ۹۴۰ هـ. کتاب، شرحی است بر اصطلاحات و تعابیر مثنوی مولانا.
  - لطایف اللغات؛ از عبداللطیف عباسی یزدی گجراتی، به فارسی. تاریخ کتابت: ۱۲۱۸ هـ. کتاب، فرهنگ اصطلاحات و تعابیر مثنوی مولاناست.
  - لب لباب مثنوی؛ از کمال‌الدین حسین کاشفی بیهقی سبزواری. تاریخ کتابت: ۱۲۲۸ هـ. برگزیده‌هایی است از مثنوی مولانا، با شرحی موجز.
  - مجموعه، شامل:
    - ۱) شرح گلستان
    - ۲) شرح مشکلات گلستان
 متن فعلاً قابل دسترسی نیست.
  - لغات مثنوی؛ از مؤلفی ناشناخته، به فارسی. تاریخ کتابت: ۱۲۳۳ هـ. فرهنگ لغات و اصطلاحات مثنوی مولاناست.
  - قواعد سلطانی؛ از سلطان محمد کاشانی، به فارسی، بدون تاریخ. رساله‌ای است در قواعد و قوانینی برای هدایت سلاطین و پادشاهان.
  - سراج منیر؛ از قاضی محمدشریف کاشف شیرازی، به فارسی، بدون تاریخ. نام مؤلف (ابن شمس‌الدین محمد شریف) در صفحه ۱۶۹ آمده است. کتاب، شامل فصولی است چون: عشق، آداب، اخلاق، مراعات و....
  - مجموعه‌ای به فارسی، بدون تاریخ، دارای چند بخش، شامل:
    - ۱) کنز الحقایق؛ از شیخ محمود شبستری، به فارسی، بدون تاریخ. در آخر متن، ابیاتی از منطق الطیر عطار نیشابوری نقل شده است.
    - ۲) ذکر نصایح؛ به فارسی، بدون تاریخ. ظاهراً نسخه ناقص است. در

- ۱) منتخب مقطع تکمیل الصناعة؛ عطاءالله نیشابوری به فارسی، بدون تاریخ.
- ۲) انیس الشعراء؛ محمد بن عبدالخالق، به فارسی، بدون تاریخ.
- ۳) بدایع الصنایع؛ به فارسی، بدون تاریخ.
- ۴) تلمیح؛ به فارسی، بدون تاریخ، از مؤلف ناشناخته.
- ۵) اصطلاحات صوفیه ملاح عبدالرزاق کاشانی؛ به فارسی، بدون تاریخ.
  - مجمع الصنایع؛ از نظام‌الدین محمد صالح جبوی صدیقی حسینی، به فارسی. تاریخ کتابت: ۱۸۹۱ (?) [تاریخ صحیح ۱۰۶۰ است که به صورت ۱۸۹ در انجامه نسخه ثبت شده. مرحوم دانش پژوه ۱۰۸۹ ثبت نموده است]
  - براهین العجم؛ میرزا محمدتقی سپهر کاشانی، به فارسی، بدون تاریخ. کتاب، شامل مباحثی درباره شعرای بزرگ ایران، سعدی، حافظ، خاقانی و... است.
  - کتاب التجوید؛ از ملا محمد زمان طاهر تبریزی، به فارسی، تاریخ کتابت: ۱۲۸۵ هـ.
  - بحرالنور؛ از محمدحسن علی کورساری قاری، به فارسی. تاریخ کتابت: ۱۱۱۶ هـ.
  - مجموعه، شامل:
    - ۱) رساله تجوید
    - ۲) تجوید

آغاز رساله آمده: «نوشته ذکر نصایح چند که خواجه نظام‌الملک وزیر... فرزند خود...»

۳) چند قصه؛ به فارسی، بدون تاریخ، از مؤلفی ناشناخته.

● قابوس‌نامه؛ عنصرالمعالی کیکاووس بن اسکندر بن قابوس، به

فارسی. تاریخ کتابت: ۱۲۷۲ هـ.ق.

● معراج السعادة؛ متن فعلاً قابل دسترسی نیست.

● اخلاق جلالی؛ جلال‌الدین محمد بن اسعد الداوینی، به فارسی.

تاریخ: ۸۸۲ هـ.ق.

● فرهنگ رشیدی؛ متن فعلاً قابل دسترسی نیست.

● فرهنگ فارسی به فارسی؛ از مؤلفی ناشناخته، بدون تاریخ.

● فرهنگ عربی به فارسی؛ بدون تاریخ از مؤلفی ناشناخته.

● شرح نصاب‌الصیبیان فراهی؛ از مؤلفی ناشناخته، به فارسی.

تاریخ کتابت: ۱۰۱۲ هـ.ق.

● برهان قاطع؛ محمد بن خلف تبریزی، به فارسی، بدون تاریخ.

برگ‌هایی از آغاز آن افتاده و کتاب با حرف «ط» شروع می‌شود. در حاشیه

آخرین برگ آن تاریخ ۱۲۱۲ قید شده.

● دیوان سید حسین اصفهانی؛ دیوان اشعار سیدحسین نیاز

جوشقانی اصفهانی است، به فارسی، بدون تاریخ کتابت.

● داستان شهزاده نیاز و شهزاده خانم ناز؛ از مؤلفی ناشناخته،

بدون تاریخ. برگ‌هایی از آغاز و انجام آن افتاده.

● مثنوی عرفانی؛ از مؤلفی ناشناخته، بدون تاریخ، به فارسی.

نسخه دارای چند بخش است.

● تاریخ قم؛ از حسن بن علی بن حسن بن عبدالملک قمی، به

فارسی. تاریخ کتابت: ۱۲۹۷ هـ.ق.

● دیوان کمال‌الدین اسماعیل اصفهانی؛ به فارسی، بدون تاریخ.

برگ‌هایی از آغاز و انجام آن افتاده.

● جام گیتی‌نما؛ از ملامحمدعلی فروشانی، مثنوی حماسی به

فارسی. تاریخ: ۱۳۰۱ هـ.ق.

● مصابیح‌القلوب؛ از حسن بن حسین شیعی سبزواری، به فارسی.

تاریخ کتابت: ۱۰۴۲ هـ.ق.

● مجموعه به فارسی، بدون تاریخ، شامل:

۱) لغات مثلث عربی؛ از مؤلف ناشناخته به فارسی. تاریخ: ۱۱۷۹ هـ.ق.

فرهنگ ریشه‌های ثلاثی واژگان عربی است که به نظم فارسی شرح

شده.

۲) بهرام و گلندام؛ کاتبی نیشابوری، به فارسی. تاریخ: ۱۱۷۹ هـ.ق.

ظاهراً متن ناتمام است.

● داستان ملک قاسم؛ به فارسی، از مؤلفی ناشناخته. ظاهراً

برگ‌هایی از آغاز و انجام آن افتاده. کتابی است به نثر، آمیخته با شعر.

● جامع‌التمثیل؛ از میرزا محمدعلی فیروزکوهی هولرودی، به

فارسی، بدون تاریخ. اشعار و عباراتی به عربی نیز در متن نقل شده. یک

نسخه چاپی از این کتاب در کتابخانه دانشگاه هاروارد با عنوان «کلیات

جامع‌التمثیل» موجود است.

● مجموعه به فارسی، با تاریخ ۱۰۶۸ هـ.ق، شامل:

۱) اوصاف‌الأشراف؛ خواجه نصیرالدین طوسی، به فارسی، بدون

تاریخ.

۲) انوارالحکمة؛ خواجه نصیرالدین طوسی، به فارسی، بدون تاریخ. نام

مؤلف در عنوان اینگونه آمده اما مرحوم دانش‌پژوه معتقد است که مؤلف

آن یوسفی هروی است.

۳) صناعیة؛ میرفندرسکی، به فارسی، بدون تاریخ.

● چهار درویش؛ به فارسی، بدون تاریخ، از مؤلف ناشناخته. آغاز

و انجام آن افتاده.

● داستان ایرانی؛ از مؤلف ناشناخته، به فارسی، بدون تاریخ. آغاز

و انجام آن افتاده.

● داستان رموز حمزة عرب؛ از مؤلفی ناشناخته، به فارسی، بدون

تاریخ.

● حُلل مُطرز؛ از شرف‌الدین علی یزدی، به فارسی. تاریخ کتابت:

۱۰۳۱ هـ.ق.

● یوسف و زلیخا؛ شعله گلیپایگانی، به فارسی، با تاریخ: ۱۲۲۳

هـ.ق. آغاز و انجام آن افتاده.

● مجموعه به فارسی، از مؤلف ناشناخته. تاریخ: ۱۲۲۹ هـ.ق.

شامل:

۱) آتشکده؛ آذر بیگدلی، به فارسی. تاریخ: ۱۱۷۴ هـ.ق.

۲) یوسف و زلیخا؛ به فارسی، بدون تاریخ. از مؤلف ناشناخته. (متن

برگزیده)

● تذکره شعراء؛ دولتشاه سمرقندی، به فارسی. تاریخ کتابت:

۱۲۷۸ هـ.ق.

● جنات وصال؛ از نورعلی شاه طوسی تونی سیاهانی، به فارسی،

بدون تاریخ.

● دیوان شمس تبریزی؛ از مولانا، به فارسی، بدون تاریخ.

● سه مثنوی از هفت اورنگ جامی؛ عبدالرحمان جامی، به

فارسی. (شامل: تحفة الاحرار، سبحة الأبرار، یوسف و زلیخا). برگ‌هایی

از آغاز سبحة الأبرار افتاده.

● دیوان پریشان؛ به فارسی، بدون تاریخ.

● مجموعه، شامل:

- (۱) برع (؟) الساعة
- (۲) شیخ صنعان و دختر ترسا
- (۳) لیلی و مجنون
متن فعلاً قابل دسترسی نیست.
- ذخیره الملوک؛ از علی بن محمد همدانی، به فارسی. تاریخ کتابت: ۱۰۵۵ ه.ق. برگ‌هایی از آغاز آن افتاده.
- آثار علوی؛ از محمد باقر بن اسماعیل خاتون‌آبادی، به فارسی، بدون تاریخ. صفحه اول آن مُدَّهَب است.
- فرازستان؛ از میرزا اسماعیل خان تویسرکانی و درویش فانی مانکجی لیمجی هوشنگ هاتری هندوستانی، به فارسی، بدون تاریخ.
- کلیات رحیم؛ از رحیم بن کریم بن ابراهیم بن مهدی قلی بن محمد حسن شاه قاجار، به فارسی. تاریخ کتابت: ۱۳۰۳ ه.ق. نسخه در اصفهان کتابت شده. جلد آن مُدَّهَب است.
- کلیله و دمنه؛ از کمال‌الدین حسین واعظ کاشفی سبزواری، به فارسی. تاریخ کتابت: ۱۲۶۹ ه.ق.
- مجموعه، شامل:
انوار سهیلی؛ کمال‌الدین حسین کاشفی سبزواری، به فارسی، تاریخ: ۱۲۴۳ ه.ق.
و چندین رساله دیگر.
- دیوان صباحی؛ دیوان شعر صباحی بیدگلی کاشانی، به فارسی، بدون تاریخ.
- ترجمه از روزنامجات سنت‌پترزبورگ و غیره؛ به قلم میرزا علی‌خان، به فارسی، با تاریخ: ۱۳۰۱ ه.ق. نسخه توسط مرحوم علامه محمد قزوینی تصحیح شده.
- رعنا و زیبا [=محبوب‌القلوب، شمسه و قهقهه]؛ میرزا برخوردار فراهی، به فارسی. تاریخ: ۱۲۶۴ ه.ق.
- مجموعه‌ای به فارسی، بدون تاریخ، شامل:
(۱) اوراد فتحیه؛ از شاه نعمت‌الله ولی، به فارسی، بدون تاریخ.
(۲) زبده الحقایق؛ عزیزالدین نسفی، به فارسی، بدون تاریخ.
(۳) کشف الحقایق، به فارسی، با تاریخ: ۱۲۹۸ ه.ق.
(۴) رساله عرفان؛ از آقامحمد هاشم شیرازی، به فارسی، با تاریخ: ه.ق.
- (۵) التنبیهاث العلیة علی وظائف الصلوة القلیبة؛ از زین‌الدین بن علی شهید ثانی، به عربی، با تاریخ: ۱۲۹۷ ه.ق.
- (۶) نظم فارسی؛ از مؤلفی ناشناخته، بدون تاریخ.
- (۷) دوازده امام من محی‌الدین ابن عربی؛ از مؤلفی ناشناخته، به فارسی، بدون تاریخ.
- طوطی‌نامه؛ ضیاء نخشبی، به فارسی، بدون تاریخ. برگ‌هایی از آغاز آن افتاده.
- کشف الحقایق؛ عزیزالدین نسفی، به فارسی، بدون تاریخ.
- قرائت؛ از مؤلفی ناشناخته، به فارسی. تاریخ: ۱۳۰۶ ه.ق.
- داستان خروج سفیانی؛ از مؤلفی ناشناخته، به فارسی، بدون تاریخ.
- ترجمان قرآن؛ سید شریف جرجانی، به فارسی، ترجمه‌ای است از قرآن. بدون تاریخ.
- لویح؛ عبدالرحمن جامی، به فارسی، بدون تاریخ.
- انوار التحقیق؛ بایزید بسطامی، به فارسی. تاریخ کتابت: ۱۲۸۱ ه.ق.
- داستان ایرانی و هندی؛ از مؤلفی ناشناخته، به فارسی، بدون تاریخ. طبق نظر مرحوم دانش‌پژوه، این قصه از نوع قصه‌های قهوه‌خانه‌ای است.
- دیوان بسحق اطعمه؛ به فارسی، بدون تاریخ.
- جُنگ شعر فارسی، بدون تاریخ، شامل اشعاری از حافظ و...
ترجمه نثر اللئالی علی (ع)؛ به فارسی. تاریخ کتابت: ۱۲۷۸ ه.ق.
متن عربی با مرکب سیاه به خط نسخ نوشته شده. ترجمه عبارات، با مرکب قرمز به نستعلیق در زیر عبارات عربی نوشته شده و شرح متن به فارسی پس از آن آمده. مترجم و شارح، هر دو ناشناخته‌اند.
- اشعة اللمعات؛ عبدالرحمن جامی، به فارسی. تاریخ کتابت: ۱۲۹۵ ه.ق.
- منشآت، به فارسی، از مؤلف ناشناخته. تاریخ: ۱۱۳۱ ه.ق.
- منشآت، میرزا محمد مهدی استرآبادی، به فارسی، بدون تاریخ. برگ آخر آن افتاده.
- گلزار خیال؛ هدایت‌الله طاوی اصفهانی کربلایی، به فارسی، بدون تاریخ. برگ آخر آن افتاده.
- ترسل؛ از مؤلفی ناشناخته، به فارسی، بدون تاریخ.
- خط؛ ظهیرالدین میرعلی بن حسن سلطان تبریزی، به فارسی. تاریخ کتابت: ۱۲۹۳ ه.ق.
- دانشنامه شاهی؛ از محمدامین بن محمد شریف استرآبادی، به فارسی، بدون تاریخ.
- شرح دیوان علی (ع)؛ از حسین بن مغنی‌الدین میبیدی، به فارسی، بدون تاریخ.
- حسنیه؛ تألیف ابوالفتح رازی، ترجمه ابراهیم گرگین استرآبادی، به فارسی. تاریخ: ۱۲۳۳ ه.ق.
- کنز الفقراء؛ از ابوالفقراء محمدباقر محمدتقی اصفهانی، به

فارسی. تاریخ کتابت: ۱۲۸۱ هـ.ق. ترقیمه نسخه هم در آغاز هست، هم در آخر. برخی احادیث و اشعاری از مولانا در خلال متن نقل شده. سرفصل‌ها و عبارات عربی به نسخ است.

● جهان‌نامه: از حاجی خلیفه کاتب چلبی، ترجمه محمد عارف، به فارسی. تاریخ: ۱۳۰۲ هـ.ق. اصل کتاب به ترکی عثمانی است در تاریخ خراسان و هرات.

● دیوان عرفی؛ دیوان اشعار عرفی شیرازی است، به فارسی، تاریخ کتابت: ۱۰۶۸ هـ.ق.

● بیان؛ از علی محمد شیرازی (باب)، به فارسی، بدون تاریخ.

● شاهنامه؛ ابوالقاسم فردوسی. تاریخ کتابت: ۱۰۱۰ هـ.ق.

برگ‌هایی از آغاز و انجام آن افتاده.

● تاریخ الحکما؛ از مؤلف ناشناخته، به فارسی، بدون تاریخ. برگ‌هایی از آغاز و انجام آن افتاده. کتابی است در احوال برخی حکما و ادیبان، از جمله: خیام، عین‌القضاات، عبدالرزاق، زین‌الدین و...

● دیوان انوری؛ بدون تاریخ. برگ‌هایی از آغاز و انجام آن افتاده.

● دیوان شاهی؛ به فارسی، بدون تاریخ. نسخه ناقص است.

● المطول؛ تفتازانی، به عربی. یادداشت‌هایی بر حواشی دارد.

● صرف میر؛ سیدشریف جرجانی، به فارسی، بدون تاریخ. آخر آن

افتاده.

● تحفه شاهی؛ عبدالخالق قاضی‌زاده کرهرودی، به فارسی، بدون

تاریخ. برگ اول آن پاره شده و آخر آن نیز افتادگی دارد.

● شارع‌النجاه؛ محمد باقر بن محمد داماد، به فارسی. تاریخ کتابت: ۱۰۶۹ هـ.ق.

● گنجینه؛ از عبدالوهاب نشاط (معمدالدوله)، به فارسی. تاریخ: ۱۲۶۰

هـ.ق.

● مقامات حمیدی؛ حمیدالدین بلخی، به فارسی. تاریخ: ۱۲۹۳ هـ.ق

به نثر، آمیخته به نظم.

● جنگ شعر فارسی؛ حاوی مجموعه‌ای از اشعار شاعرانی چون:

جامی، حافظ، سعدی و... بر کاغذ آبی نوشته شده. گردآورنده ناشناخته است.

● مثنوی؛ به فارسی، از مؤلف ناشناخته، بدون تاریخ. اول و آخر آن

افتاده.

● نورالفرّاد؛ از محمد بن موسی العراقی کمبجانی، به فارسی. تاریخ:

۱۳۰۴ هـ.ق.

● لیلی و مجنون؛ نظامی گنجوی، بدون تاریخ. آخر آن افتاده.

● یوسف و زلیخا؛ منسوب به فردوسی، به فارسی. تاریخ: ۱۲۴۳

هـ.ق.

● مجموعه‌ای بدون تاریخ، به فارسی، شامل:

(۱) مختصر در قرائت؛ از مؤلفی ناشناخته، به فارسی، بدون تاریخ.

(۲) بازنامه؛ از مؤلفی ناشناخته، به فارسی، بدون تاریخ.

(۳) خیل‌نامه؛ از مؤلفی ناشناخته، به فارسی، بدون تاریخ.

(۴) شرح مهر بزرگوار؛ از مؤلفی ناشناخته، به فارسی، بدون تاریخ. بر

حاشیه نسخه نوشته شده.

(۵) درویش‌نامه؛ از شاه نعمت‌الله ولی، به فارسی، بدون تاریخ. بر حاشیه

نسخه نوشته شد.

● فرس‌نامه پادشاهان و بزرگان صاحبان اسبان و شناختن علت

و دوی آن؛ به فارسی. تاریخ: ۱۲۲۰ هـ.ق.

● فرخ‌نامه جمالی (فرخ‌نامه: دائرةالمعارف علوم و فنون و عقاید)؛

ابوبکر المطهر بن محمد بن ابی سعید الجمال. تاریخ: ۹۰۵ هـ.ق.

● لویح القمر (اختیارات)؛ کمال‌الدین حسین کاشفی سبزواری.

تاریخ: ۱۲۲۶ هـ.ق.

پی‌نوشت

* کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی.